

1. SAATEKIRJE

Pyydämme lausuntoa seuraavien tutkimustemme eettisyydestä. Tutkimuksen tulokset pyritään julkaisemaan lehdessä, joka todennäköisesti edellyttää puoltavaa lausuntoa tutkimukselle paikalliselta eettiseltä toimikunnalta.

Lausuntopyynnön perustelu, hakijan oma arvio tutkimuksen eettisyydestä, tutkimussuunnitelman tiivistelmä ja toimikunnan päätös voidaan julkaista.

Tutkimuksesta vastaava henkilö

Jari Hietanen
psykologian professori
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Tampereen yliopisto
jari.hietanen@uta.fi

2. TUTKIMUSSUUNNITELMA: KATSEKONTAKTIN AFFEKTIIVISET VAIKUTUKSET

2.1 Tiivistelmä

Tutkimme kasvojen havaitsemista ja erityisesti suoran katseen havaitsemisen merkitystä sosiaalisessa kontekstissa. Tutkimus koostuu kahdesta osatutkimusaiheesta: 1) mentalisaation vaikutuksesta suoran katseen havaitsemiseen 2) ja suoran katseen vaikutuksesta näköärsykkeiden miellyttävyyteen.

Kuvattavat tutkimukset ovat osa Suomen Akatemian rahoittamaa Eye contact and the meeting of minds –tutkimusprojektia. Projektin yhtenä osa-alueena tutkimme mielen teorian eli mentalisaation – yksilön ajatuksien siitä, mitä toisten ihmisten mielissä tapahtuu – yhteyttä toisen ihmisen katseen herättämiin kognitiivisiin ja fysiologisiin reaktioihin. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että katseärsykkeiden esittämismuoto (valokuva kasvoista vs. oikeat kasvot) vaikuttaa katseen aiheuttamiin fysiologisiin vasteisiin. Tämän tuloksen on tulkittu osoittavan, että katsesuunnan visuaalisten ominaisuuksien (katsekontakti vs. sivuun käännetty katse) lisäksi mentalisaatio – ymmärrys siitä voiko toinen ihminen ylipäättään nähdä havaitsijan vai ei – säätelee katsesuunnan herättämiä reaktioita (Hietanen, Leppänen, Peltola, Linna-aho, & Ruuhiala, 2008; Pönkänen, Alhoniemi, Leppänen, & Hietanen, 2011; ks. myös Teufel, Fletcher, & Davis, 2010). Nyt suunnitellussa kokeessa on tarkoitus tutkia mentalisaation vaikutuksia kasvojen ja katsesuunnan havaitsemiseen siten, että pyrimme tutkittaville annettavan instruktioinnin avulla manipuloimaan heidän mentalisaatioprosessejaan. Pyydämme tutkittavia katsomaan viiden sekunnin mittaisia videopätkiä ihmiskasvoista, joissa katseensuunta vaihtelee (kohti, sivulle tai alas katsova). Koetilanteessa pyydämme heitä aktiivisesti kuvittelemaan olevansa aidossa vuorovaikutustilanteessa katselemansa videon henkilön kanssa. Kontrollitilanteessa pyydämme tutkittavia katsomaan videoita tavalliseen tapaan, ilman erityistä instruktioita. Ärsykkeiden katselemisen aikana mitataan tutkittavien sydänsähkökäyrää (EKG), ihon sähkönjohtavuutta sekä silmänliikkeitä. Lisäksi tutkittava täyttää lyhyet läsnäolon tunnetta, vireystilaa ja valenssia mittaavat arviointilomakkeet molempien tilanteiden jälkeen sekä kokeen lopuksi empatiakykyä mittaavan kyselylomakkeen. Hypoteesina on, että fysiologiset mittaukset osoittavat voimakkaampia vasteita katsekontaktiin kuin sivulle/alas käänntyneeseen katseeseen, mutta vain tilanteessa, jossa tutkittavat eläytyvät vuorovaikutustilanteeseen. Tällaiset tulokset tarjoaisivat suoraa tukea sille, että toisen ihmisen katsesuunnan vaikutukset havaitsijaan eivät perustu pelkästään automaattisiin, silmien visuaalisten piirteiden analyysiin, vaan kyseessä on monimutkaisempi prosessi, jossa ärsykepiirteiden analysointi (”bottom up” prosessit) ja mentaalisaatio (”top down” prosessit) ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään.

Toisessa osatutkimuksessa tutkimme katsekontaktin ja käännetyn katseen herättämiä affektiivisia reaktioita käyttämällä affektiivisen alustamisen tutkimusasetelmaa (*affective priming paradigm*). Alustusmuistin keskeisiin ominaisuuksiin kuuluu, että aiempien, jopa ei-tietoisesti esitettyjen ärsykkeiden esittäminen vaikuttaa siihen, kuinka miellyttäväksi niiden jälkeen esitetyt neutraalit ärsykkeet arvioidaan. Tutkittavat arvioivat heille merkityksettömien ja oletettavasti neutraalien symbolien (kiinankielisiä kirjoitusmerkkejä) miellyttävyyttä tilanteessa, jossa näiden merkkien esittämistä edeltää joko tietoisesta havaitsemisesta alittava tai sen ylittävä kuva suoraan kohti katsovasta katseesta tai sivulle käännetystä katseesta (alustusärsyke). Jos suora ja käännetty katse herättävät affektiivisia reaktioita, sen pitäisi vaikuttaa jäljempänä esitettyjen neutraalien merkkien miellyttävyyssarviointeihin. Hypoteesina on, että neutraalien kohdeärsykkeiden miellyttävyyssarviointit ovat korkeampia suoran katseen kuin käännetyn katseen jälkeen esitettynä. Alustusmuistin ominaisuuksiin kuuluu myös, että jos sekä alustusärsyke että arvioitava kohdeärsyke ovat affektiiviselta valenssiltaan yhteneväisiä, kohdeärsykkeiden affektiivisuuden kategorisointi (positiivinen – negatiivinen) on nopeampaa kuin jos nämä ärsykkeet ovat keskenään affektiivisesti

epäyhteneväisiä (Fazio et al., 1986). Jos ensimmäisestä kokeesta ei tule tuloksia, teemme toisen kokeen, jossa suoran ja sivulle käännetyn katseen jälkeen tutkittaville esitetään kiinalaisten kirjoitusmerkkien sijaan heille tuttuja suomenkielisiä, merkityssisällöltään positiivisia tai negatiivisia sanoja. Tutkittavat pyrkivät antamaan mahdollisimman nopeasti arvioinnin niiden merkityssisällön valenssista. Lyhyemmät vastausajat positiivisen merkityssisällön omaaviin sanoihin suoran kuin sivulle käännetyn katseen esittämisen jälkeen antaisivat tukea sille, että suora katse virittää havaitsijassa positiivisen affektiivisen reaktion.

3. ARVIO TUTKIMUKSEN EETTISYYDESTÄ

Arvioin tutkimussuunnitelmassa esitettyjen tutkimusten noudattavan kauttaaltaan hyviä tutkimuseettisiä periaatteita. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, ja osallistuja voi halutessaan keskeyttää tutkimuksen milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Osallistujat antavat kirjallisen suostumuksen osallistumisesta, kun ovat saaneet mahdollisuuden esittää kysymyksiä. Tutkimus ei aiheuta osallistujille terveydellisiä riskejä. Kaikki tutkimuksessa kerättävä tieto on luottamuksellista, eikä sitä paljasteta kenellekään tutkimuksen ulkopuoliselle henkilölle. Tätä korostetaan osallistujille tutkimuksen aikana.

Jari Hietanen
Psykologian professori
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Tampereen yliopisto
jari.hietanen@uta.fi

TAMPEREEN YLIOPISTO
Tampereen alueen Ihmistieteiden
eettinen toimikunta

Professori Jari Hietanen, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö)

Lausunto 33/2013 liittyen lausuntopyyntöön 23/2013:

”Katsekontaktin affektiiviset vaikutukset/Affective influences of eye contact” (professori Jari Hietanen, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö)

Päätös: Ei eettisiä ongelmia. Tiedotteet ja lomakkeet ovat kaikilta osin kunnossa. Rekisteriselosteessa tulisi kuitenkin huomioida seuraavat seikat:

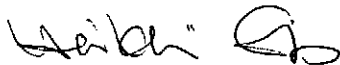
- maininta, kuinka kauan tietoja säilytetään
- tulisi kertoa, kuinka tiedot (myös sähköiset) tuhotaan
- kohdassa 9”tiedot ovat salassa pidettäviä” tulisi olla rasti

Uusittu rekisteriseloste pyydetään lähettämään sihteerille

Tampereella 17.12. 2013

Merk.

Puheenjohtajan sijainen Veikko Ikonen

Heikki Eilo

Sihteeriksi